

Spremljanje napredka študentov pri simultanem tolmačenju

Jana Zidar Forte

Abstract

Heavy cognitive load in simultaneous interpreting (SI) forces interpreters to use various strategies that relieve the burden and ease the task. The paper will present examples of use of various strategies used by students of MA Interpreting course at the Department of Translation Studies, Faculty of Arts in Ljubljana. The examples are taken from the interpretations of six speeches from French into Slovenian, which were transcribed and analysed in terms of the use of strategies and form part of a wider study on the characteristics of language in SI. The aim of the paper is to illustrate the claim that throughout the MA course students develop sufficient interpreting skills and competence to prepare them for professional work on the market. By learning some basic theoretical grounds and by following well-structured exercises with targeted feedback, the progress in interpreting competence acquisition is faster, setting a firm foundation for competent professional work.

Key words: interpreter training, simultaneous interpreting, interpreting competence, strategies

Ključne besede: poučevanje tolmačenja, simultano tolmačenje, tolmaške kompetence, strategije

1 UVOD

Za študente tolmačenja je eden od prelomnih trenutkov v času študija gotovo začetek usvajanja simultanega tolmačenja, ki je povezan z močnimi čustvi in pričakovanji. Nekateri se tega nestrpno veselijo, pri drugih je prehod na tolmačenje v kabini povezan s strahom, da te tehnike, kjer se poslušanje in govorjenje odvija skoraj hkrati, ne bodo zmogli, da je pretežko. Zaradi vseh omenjenih čustvenih dejavnikov je priporočljivo prehod na simultano tolmačenje izvesti na mehak način in previdno (seminar AIIC, 2013), pa tudi pozneje je za napredovanje študentov nujno, da učitelj pozorno spremlja njihovo delo in sproti ustrezno pripravlja in prilagaja potrebne vaje, da se študentje priučijo ustreznih strategij in taktik za reševanje iz posebej zapletenih situacij (Gile 1992, 1995 in 1997).

Simultano tolmačenje (ST) je s kognitivnega vidika zapletena dejavnost, saj gre za nenaravno dejavnost, v kateri mora tolmač hkrati poslušati, analizirati slišano in govoriti, pri čemer pride še do prenosa iz enega v drug jezik. Zaradi zahtevnosti te tehnike se pri usposabljanju običajno uvede šele potem, ko tolmači že osvojijo tehniko konsektivnega tolmačenja (KT) (priporočila EMCI)¹ in se privadijo na aktivno poslušanje in analiziranje govorjenega besedila. V osnovi gre sicer tako pri KT kot pri ST za enak proces prenašanja govorničevega sporočila iz izvirnega v ciljni jezik, vendar je pri ST ravno zaradi časovne dimenzije skoraj hkratnosti in z njo povezane nepredvidljivosti nujno, da študentje čim prej usvojijo ustrezne mehanizme za zmanjševanje obremenjenosti delovnega spomina.

V času eno- ali dvoletnega podiplomskega študija tolmačenja seveda ni mogoče zagotoviti, da študentje do popolnosti osvojijo vse vidike tolmačenja kot spretnosti oziroma veščine, saj je za to potrebno ogromno vaje in praktičnih izkušenj v različnih okoliščinah. Predvideva pa se, da študentje med usposabljanjem pridobijo dovolj dobro osnovo oziroma ustrezno tolmaško kompetenco,² da lahko po koncu študija samostojno opravljajo ta poklic na trgu ali pod okriljem določene ustanove.

V članku bodo s praktičnimi primeri³ tolmačenja študentov prikazane različne stopnje usvajanja tehnike ST oziroma raba posameznih strategij in taktik z vidika tolmaške kompetence, kot jo pojmujejo Nord (1996), Kalina (2000), Riccardi (1995, 1998, 2005).

¹ Evropska mreža tolmaških šol EMCI, <http://www.emcinterpreting.org> (dostop 14. 5. 2013).

² Različni pristopi k poučevanju tolmačenja so podrobneje predstavljeni v magistrskem delu Andreje Skarlovnik Zihlerl (2004).

³ Primeri so vzeti iz korpusa simultanega tolmačenja študentov iz francoščine v slovenščino, ki je del širše zasnovane raziskave o značilnostih jezika pri simultanem tolmačenju.

2 TOLMAŠKA KOMPETENCA IN POSEBNA KOMPETENCA ST

Tolmaška kompetenca zajema različno znanje in spretnosti, od splošnih do bolj specifičnih, ki tvorijo podlago za razvoj določenih vzorcev vedenja, s katerimi naj bi se tolmači reševali iz težavnih situacij (Kutz 1994). Nord (1996) je denimo razvila poseben razvejan model, v okviru katerega razlikuje jezikovno in kulturno kompetenco, poklicno znanje, raziskovalno znanje, teoretično in metodološko znanje o zgodovini in praksi tolmačenja ter posebno prevajalsko/tolmaško kompetenco.

S kompetencami se je ukvarjala tudi Kalina (2000), po mnenju katere je kompetenten tolmač tisti, ki je sposoben predelati besedilo v kontekstu medbesednega posredovanja in »zmore delovati v okoliščinah, ki jih določajo zunanje omejitve, kot so pomanjkanje časa, odsotnost semantične avtonomije in možnost interferenc med tesno povezanimi postopkoma razumevanja in podajanja« (Kalina 2000: 5).

Ko razmišljamo o poslušanju in govorjenju, se običajno ne zavedamo resnične zapletenosti teh vsakodnevnih procesov in vseh mehanizmov, ki jih urejajo na globalni ravni. Vse to, kar prispeva k tvorjenju smisla, postane očitno šele takrat, »ko pride do napake, ko nekaj razumemo narobe ali ne ujamemo, kakšna je povezava med vsem tem, kar slišimo, ali ko ne najdemo ustreznega izraza in se moramo ustaviti, preden lahko ponovno nadaljujemo z govorom« (Riccardi 2005: 756). Vsi ti postopki imajo še toliko bolj pomembno vlogo pri učenju ST, saj gre, kot smo že omenili, za privajanje na nenaravno dejavnost, ko v enem jeziku poslušamo sporočilo, ga predelamo (analiziramo) in posredujemo v drugem jeziku, vsi ti postopki pa se odvijajo pod velikim časovnim pritiskom.

Gile (1992) je denimo predlagal model, po katerem je proces ST razdeljen na štiri različne podprocesse (poslušanja originala, analiza, podajanje v ciljnem jeziku in nadzorovanje ciljnega sporočila), pri čemer je poudaril, da vsak od njih zahteva poseben napor od tolmača, katerega zmogljivost pa je seveda omejena, zato morajo biti naperi oz. obremenitve med samim tolmačenjem bolj ali manj enakomerno porazdeljeni, sicer lahko pride do težav zaradi preobremenjenosti. Ta model je znan pod imenom model naporov (*»efforts model«*, Gile 1992: 191), zaradi svoje shematične in dokaj preproste narave pa ga lahko brez težav uporabimo tudi pri študentih in usposabljanju, saj lahko tako jasno pokažemo in pojasnimo, s katerim od podprocesov ima študent morebiti težave in katere strategije bi moral uporabiti, da bi znova uravnovesil enačbo naporov.

V študijah, ki so primerjale tolmačenje študentov in poklicnih tolmačev (Moser-Mercer et al. 2000; Riccardi 1996 in 1998), je bilo prikazano, da študentje

pričakovano še nimajo v celoti ponotranjenih in avtomatiziranih strategij in taktik, tako kot jih imajo poklicni tolmači, s čimer je bila potrjena domneva, da se kompetenca ST postopoma razvije in okrepi ravno skozi dejansko prakso tolmačenja. Procesiranje izvirnega govora in podajanje v ciljnem jeziku torej zahtevata popolno in stalno pozornost, hkrati pa mora biti tolmač sposoben med temi procesi učinkovito porazdeliti svoje kognitivne zmogljivosti (Gile 1995).

2.1 Strategije pri ST

Riccardi je na podlagi svojih študij začela razlikovati med strategijami, ki temeljijo na znanju (*knowledge-based strategies*), in strategijami, ki temeljijo na spretnostih (*skill-based strategies*) in shranjenih vzorcih za samodejno odzivanje, ki se aktivirajo ob določenih dražljajih v komunikacijskem dejanju, ki so tolmaču že dobro znani iz izkušenj (Riccardi 2005: 760). Z uporabo tovrstnih strategij tolmači zagotavljajo, da je njihovo podajanje tekoče, spontano in naravno, hkrati pa se uporabljajo tudi na drugih ravneh: pragmatični, semantični, besedilni in skladenski. Tipični deli govora, kjer tolmači uporabljajo tovrstne strategije, ki temeljijo na spretnosti, in uporabljajo že vnaprej pripravljene odgovore oz. vzorce, so nagovor, pozdravne besede, zahvale, uvajanje in prehajanje med različnimi točkami na dnevnem redu, zaključevanje. Druga skupina strategij po mnenju A. Riccardi temelji na znanju, aktivirajo pa se na podlagi zavestnega analitičnega procesa in skladno z načrtom, ki se oblikuje takrat, ko »tolmač nima samodejnega odziva ali ko iz neznanega razloga pride do hipne preobremenjenosti spomina« (2005: 762).

Kalina (2000: 7) je strategije razdelila v različne podskupine glede na to, v katerem od podprocesu ST se uporabijo, njeno razdelitev, ki je predstavljena v nadaljevanju, bomo uporabili tudi za ponazoritev usvajanja strategij pri študentih v pričujočem članku.

2.1.1 Splošne strategije

Ena od najpomembnejših splošnih strategij je časovni odmik od govorca oz. *décalage*,⁴ ki je pomemben skozi celoten govor, posebej na začetku in koncu govora, gre pa za spremenljivo kategorijo, ki je deloma odvisna od govorca in njegovega načina podajanja, deloma pa je odvisna od posameznega tolmača in njegovih osebnih preferenc. Načeloma velja, da mora imeti tolmač tolikšen odmik, da ima dovolj informacij, da lahko smiselno zaključi miselno enoto, a ne tako dolg, da ne bi zmozel več slediti govorniku in zajeti vseh informacij.

⁴ Ta tema je bila v slovenskem prostoru raziskana v okviru magistrskega dela Vide Frelih (2012).

Druga pomembna splošna strategija je nadzorovanje ciljnega govora z vidika koherence, kohezije ter splošne logičnosti in razumljivosti pretolmačenega besedila. Pomembno je tudi, da je ciljno besedilo tekoče in brez nepotrebnih ali daljših premorov in motečih zvokov (npr. polglasnik ee).

2.1.2 Strategije pri razumevanju

Osnovne strategije, ki tolmaču pomagajo pri razumevanju izvirnega govora, so predvidevanje, segmentiranje in izbiranje informacij, zavlačevanje in čakanje. Pri predvidevanju tolmač na podlagi obstoječega znanja o temi govora ali vrsti besedila in ob hkratnem razumevanju, kaj je smisel govorničevega sporočila, poskuša predvideti, kaj bo v govoru sledilo in na kakšen način bo ta informacija predstavljena, npr. argumentom običajno sledijo protiargumenti (makrostruktura besedila); če govorec začne govoriti o alternativnih virih energije, bi moral tolmač v hipu pomisliti na vse, kar ve o tej temi, ter na vse morebitno besedišče s tega področja (mikrostruktura besedila).

Pri segmentiranju gre za delitev daljših enot sporočila v krajše in bolj obvladljive (Nolan 2005), s čimer se zmanjša kognitivna obremenitev spomina. Včasih je v govorih z visoko informativnostjo potrebno določene dele besedila oz. informacije izpustiti, vendar mora tolmač znati presoditi, katere informacije so pomembne in glavne, katere pa so drugotnega pomena in jih lahko izpusti brez tveganja, da bi ogrozil celovitost govorničevega sporočila. Če pa tolmač nima dovolj informacij, da bi smiselno zaključil enoto, se mora naučiti zavlačevati, čakati, da pridobi dodatne informacije ali pojasnilo, na podlagi katerega lahko pretolmači celotno sporočilo.

2.1.3 Strategije pri podajanju

Pri podajanju pretolmačenega besedila so najpogosteje uporabljane strategije parafraziranje, zgoščevanje, razširitev, posplošitev, uporaba nedoločnih oblik, oblikoslovne in skladske pretvorbe ter uporaba prozodičnih sredstev (intonacija, pavze). Včasih tolmač doda dele besedila, predvsem v obliki diskurzivnih označevalcev (veznikov, retoričnih elementov), ki so bolj značilni za govorjeni jezik (Messner 2000) in zagotavljajo, da pretolmačeno besedilo zveni naravno, hkrati pa to omogoča lažje razumevanje poslušalcev. Uporaba konektorjev olajša in pospeši procesiranje posameznih elementov, zato so ti pogosto rabljeni, tudi če jih v izvirnem govoru ni. Schlamberger Brezar (2011) ugotavlja, da to dokazuje, da je tolmač izvirno besedilo predelal (analiziral) ter da si prizadeva za preoblikovanje glavnega sporočila v ustrezno obliko v ciljnim jeziku.

2.1.4 Strategije za ukrepanje v sili

Zadnja skupina strategij je povzeta po Gilu (1995), in sicer gre za t. i. *coping tactics* oz. mehanizme za reševanje iz posebej težkih situacij in zagat, ki nastopijo, ko se tolmač sooči z zapletenim delom govora, bodisi zaradi zgoščenosti informacij, hitrosti podajanja govorca ali hitrega branja besedila (Gile 1995: 161). V teh primerih naj bi tolmač uporabil strategijo izpuščanja (vendar spet po načelu pomembnih in manj pomembnih informacij), transkodiranje in vzporedno pretvorbo (npr. uporaba nadpomenk ali splošnih izrazov namesto specifičnih terminov).

Kot vse kategorizacije pa tudi pri tej velja, da se posamezne strategije včasih prepletajo in jih je težko z gotovostjo umestiti v eno ali drugo od teh kategorij.

3 PRIMERI IZ KORPUSA TOLMAČENJ ŠTUDENTOV

V nadaljevanju bodo predstavljeni primeri uporabe strategij pri tolmačenju študentov, in sicer gre za tolmačenje skupaj šestih govorov iz francoščine v slovenščino, ki so bili posneti v treh različnih obdobjih usvajanja tehnike ST (po dva govora na začetku, na sredini in na koncu usposabljanja) pri treh študentkah⁵ drugega letnika magistrskega programa Tolmačenje FF v Ljubljani, generacija 2011/2012. Zbirka govorov je del obsežnejšega korpusa tolmačenja iz francoščine v slovenščino, ki nastaja v okviru priprave avtoričine doktorske naloge s področja značilnosti jezika pri ST.

3.1 Gradivo

Govori so bili posneti v času običajnih praktičnih vaj ST iz francoščine v slovenščino. Prva govora sta bila posneta približno mesec dni po začetku usvajanja tehnike ST, ko študentje deloma že presežejo začetniške težave pri usklajevanju hkratnega poslušanja in govorjenja. Govora sta splošne narave in primerna za začetno stopnjo, oba sta dolga približno deset minut. Druga govora sta bila posneta na sredini usposabljanja, gre pa za nekoliko poenostavljena politična govora, ki sta bila dejansko izrečena na dveh različnih mednarodnih srečanjih, njuna dolžina je nekaj manj kot 12 minut. Tretja govora sta bila posneta ob koncu usposabljanja, v obdobju priprav na zaključne izpite. Gre za splošna govora, ki pa sta nekoliko daljša (14 minut) in predstavljata nekoliko kompleksnejšo argumentacijo. Govore so podali trije rojeni govorci francoščine, ki so usposobljeni za izobraževanje tolmačev in imajo že večletne izkušnje pri

⁵ Število študentov je primerljivo s povprečnim številom študentov te jezikovne smeri v eni generaciji.

usposabljanju. Čeprav so vsi govorniki imeli pisno predlogo, so bili govorniki podani z naravno hitrostjo, ne brani.

3.2 Obdelava gradiva

Pisna predstavitev ustnih besedil že dolgo predstavlja velik problem za vse, ki se ukvarjajo s transkripcijo (Blanche-Benveniste 1991: 36). Obstajajo različna priporočila za transkribiranje in označevanje govornih besedil, npr. TEI, Eagles, pri naši analizi pa smo se zaradi narave govornega besedila (monolog) in name na analize odločili za razširjeno ortografsko transkripcijo (Zemljarič Miklavčič 2008: 104) z osnovnimi oznakami o govornih in oznakami za neverbalne dogodke. Seveda se s tovrstno transkripcijo izgubi nekaj sporočila, vendar se je pri vsaki posamezni transkripciji treba odločiti, kateri vidiki se vključijo in so za namene analize ustrezni, kateri pa ne.

Kot glavno merilo za postavljanje ločil in velike začetnice smo uporabili intonacijo. Ko je govornik ali tolmač misel zaključil z nekončno, rastočo intonacijo (polkadenco) in krajšim premorom, nato pa nadaljeval s podajanjem, smo v transkripciji postavili vejico. Padajoča nekončna intonacija je označena z dvopičjem. Za padajočo končno intonacijo (kadenco) smo uporabili piko in nato nadaljevali z veliko začetnico. Rastočo končno intonacijo (antikadenco) smo označili z vprašajem (SP 2001: 53–54). Veliko začetnico smo skladno s slovenskim pravopisom uporabili tudi pri lastnih osebnih in zemljepisnih imenih. Z besedo so izpisane številke, manjše od deset, druge pa so označene s številkami. Posebej so označeni premori (//), krajši premori oziroma deljenje pri izgovoru ene besede in nedokončane besede (-) ter polglasniki (ee). Intonacija ni posebej označena. Pri ponavljanju določenih glasov (vlečenju) smo tudi v transkripciji to označili s ponovitvijo črke (npr. innn, trojji). Označeni so tudi vzdih, rahlo pokašljevanje (khm) in drugi zunanji zvoki.

3.3 Primeri rabe strategij

Pri analizi smo se v prvi fazi osredotočili na preučevanje uporabe treh strategij, ki kažejo na dobro mero obvladovanja tehnike ST. Med splošnimi strategijami smo se osredotočili na zaključevanje stavkov oz. na primere nezaključenih stavkov in miselnih enot. Po Jonesu (1998) je zaključevanje miselnih enot eno od najpomembnejših t. i. zlatih pravil, ki ga morajo osvojiti študentje tolmačenja in je pomembno tako z vidika obvladovanja kognitivnih obremenitev delovnega spomina, kot tudi z vidika nadzora nad izrečenim sporočilom, ki mora biti logično in koherentno zaključena miselna enota.

Od strategij pri poslušanju smo iskali primere segmentiranja daljših miselnih enot na več manjših, ki kaže na tolmačevo sposobnost hipne analize in procesiranja slišane besedila, ki sta ključnega pomena za dobro tolmačenje. Med strategijami podajanja smo se osredotočili na parafraziranje, ki je nekakšna nadgradnja prejšnje strategije in kaže, da je tolmač sposoben v izjemno kratkem času razumeti bistvo sporočila in ga smiselno preoblikovati z uporabo svojih besed in struktur, pri čemer se seveda ohrani pomen izvirnega sporočila. Poleg obvladovanja kognitivnih obremenitev hkratnega poslušanja in analiziranja je iz uporabe te strategije razvidno, da je tolmač sposoben tudi obdelave in strukturne pretvorbe slišane, kar kaže na njegovo dobro obvladovanje vseh procesov ST oz. tehnike ST na splošno.

3.1.1 *Nedokončani stavki in miselne enote*

Med že omenjenimi zlatimi pravili je najpomembneje, da tolmač ne glede na zapletenost in dolžino izvornega stavka govori v kratkih in skladenjsko preprostih stavkih. Čeprav se morda na prvi pogled zdi takšno izražanje s preprostimi povedmi z enim glavnim stavkom preveč poenostavljeno in otročje (Jones 1998: 76), pa velja, da pri izražanju s preprostimi stavki ni mogoče pretiravati. Na ta način namreč tolmač lažje kritično nadzoruje svoje ubesedovanje in zaključuje stavke skladno z začetkom, pa tudi poslušalci lažje in hitreje razumejo sporočilo, če je to razdeljeno na več že predelanih in tako jasnih, zaključenih enot. Čeprav se zaključevanje stavkov morda zdi samo po sebi umevno, je temu pomembnemu vidiku tolmačenja treba posvetiti veliko pozornost, posebej na začetku usposabljanja, da zaključevanje stavkov postane del samodejnih mehanizmov. Pri nedokončanih stavkih namreč ni problem le v tem, da so lahko nesmiselni in slovnično nepravilni, ampak lahko pomembno vplivajo na poslušalce in na njihov odnos do tolmača. Napak in izpustov delegati morda ne bodo niti opazili, toda če jih tolmač na cedilu pusti z nedokončanim stavkom, ki nekako »obvisi v zraku«, to resno ogrozi njihovo zaupanje v tolmača in v končni fazi škodi sporazumevanju na ravni srečanja.

V korpusu tolmačenja študentk so se primeri nedokončanih stavkov pojavljali predvsem v prvih štirih govorih, v prvih dveh verjetno zaradi zgodnje faze usposabljanja, druga dva govora pa sta politične narave, s katerimi študentke do tedaj niso imele toliko izkušenj in zato verjetno še niso razvile dobrih vzorcev odzivanja v primeru bolj zapletenih izvirnih struktur, vsebinskih ali terminoloških zagat in pomanjkljivega poznavanja teme.

V 1. primeru vidimo, da tolmačka ni zaključila misli o tem, kaj se je izkazalo v zahodnem svetu, bodisi zato ker ni ujela ali razumela izvirnega pridevnika (*très peu réaliste, très peu envisageable*) bodisi ker ni uspela dovolj hitro najti ustreznice

v ciljnem jeziku. Ker gre za zaključek govora, je bila gotovo prisotna tudi že utrujenost, zaradi česar je nedokončanemu stavku sicer sledil pomensko ustrezen del, v samem zaključku miselne enote pa je prišlo še do pomenskega odmika (*da bi bili tako bolj zadovoljni* namesto *da bi imeli v mislih zadovoljstvo ljudi*).

- 1) Alors, je me dis que ce modèle de BNB, de bonheur national brut, ça peut sembler quelque chose de tout à fait naïf, ce serait sans doute [vzdih] très peu réaliste, très peu envisageable dans nos sociétés occidentales, mais, malgré tout, à défaut de pouvoir l'appliquer purement et simplement chez nous, on pourrait peut-être essayer, face à la crise économique, face à l'explosion du chômage, face à cette morosité généralisée, à toutes les menaces qui pèsent sur l'environnement, de replacer l'être humain au centre de notre activité et essayer au moins de penser un peu plus à son bonheur.

Morda bi kdo utegnil misliti, da je bruto nacionalnoo *əə* zadovoljstvo nekaj naivnega, ampak **izkazalo se je, *əəm* v predvsem v zahodnem svetu** – // Ampak *əəm* verjetno biii ga lahko vključili tudi v naše okolišje, *əə* kljub brezposelnosti, kljub gospodarski krizi, vsemu kar *əə* grozi okolju // lahko biii ta kazalnik vključiiii v bistvo našega delovanja in bili tako bolj zadovoljni.

V drugem primeru vidimo, da je tolmačka začela prehitro in tako ni zmogla dokončati začetega stavka, kar je pogosto pri tolmačenju, pa tudi pri samih govorcih, kot je ugotovil Pöchhacker (1995). Zanimivo pa je, da je tej napaki podobno kot zgoraj spet sledila pomenska napaka, kar pritrjuje Gilovi tezi (1995), da se iz ene napake pogosto porodi še več pomanjkljivosti ali drugih napak, vse zaradi kognitivne preobremenjenosti.

- 2) Mais, s'il est vrai que l'espéranto est facile à apprendre, il n'est en aucune manière, et comme aucune autre langue au monde d'ailleurs, une langue neutre. L'espéranto appartient, lui aussi, à une culture bien précise. Il a été inventé par un juif polonais, qui vivait en Lituanie.

In čeprav je bil lahek za učenje, **ni imel nobenega načina *əm*** – Esperanto ni pr-ipadal *əm* je prip-adal posebni kulturi, izumil ga je poljski Žid. [vzdih]

V tretjem primeru nedokončanja misli gre za nekoliko bolj zapleten izvorni del govora, kjer je govorka za ponazoritev svoje trditve uporabila še tri jezikovne figure, primere, ki so očitno presenetile dve tolmački. Tolmačka a) je sicer napačne začetke poskušala popraviti z novimi, vendar je uspela prenesti le eno od primer brez glavne trditve. Tolmačka b) pa je naredila napako pri glavni trditvi (*faire son temps* = *izpeti se*), potem je prvo primero povsem izpustila, drugo in tretjo pa

zgolj deloma nakazala, vendar se je potem hitro zbrala in ustrezno pretolmačila zaključek misli.

- 3) Personnellement, il me semble que la voie bilatérale a fait son temps. Emprunter aujourd'hui la voie bilatérale c'est comme jouer au tennis avec une main attachée dans le dos. C'est comme recourir à des solutions analogiques à l'air deee – à l'air numérique. C'est comme demander à Guillaume Tell, votre héros national, de fendre la pomme d'une nouvelle flèche, mais cette fois-ci avec les yeux bandés. Quelle que soit la métaphore utilisée, mon message est clair.
- a) Mislim, da je – da so danes bilateralni odnosi kot [vzdih] teniška tekma z eno roko. [vzdih] // To je kot // prositi – // to je izredna *aə* – izredno lahka *aə* – // *aə*
- b) Zdi se mi, da je bila bilateralna odločitev [cmok] taka, da je po-trebovala svoj čas. // To je bila ana-lognaaa odločitev, neke vrste digital-na- [zvok kulija] // Kot je Giljotevr varoval svoje jabolko- // n- naj bo katerakoli metafora, moje sporočilo je popolnoma jasno. [vzdih]

Navedeni primeri pritrjujejo ugotovitvi A. Riccardi (2005), da študentje bolj uporabljajo tiste strategije, ki temeljijo na znanju, saj v primeru težav pri poslušanju ali razumevanju ne zmorejo dokončati miselne enote skladno s strukturo, s katero so začeli, ali na nek nevtralen način. Zdi se, da se jim zdi pomembno podati vsaj del sporočila, četudi sama enota ni smiselno zaključena, kar pa pri tolmačenju ni zaželeno, zato je treba tovrsten mehanizem čim prej zaznati in študente nanj opozoriti. Pomembno je namreč, da se že od začetka naučijo, da pretolmačijo samo tisto, kar res razumejo in kar lahko smiselno podajo kot zaključeno enoto, sicer je bolje, da se osredotočijo zgolj na poslušanje in potem povzamejo sporočilo, četudi z izpusti (Seminar AIIC, 2013).

3.1.2 Segmentiranje

Kot že omenjeno je najbolj priporočljivo, da se študentje med usposabljanjem naučijo uporabljati kratke, preproste in jedrnatte stavke, ki jih nato ustrezno povežejo med seboj. To »sekanje« dolгих stavkov so v tolmaškem žargonu poimenovali kar »tehnika salame« (*salami technique*, npr. v Nolan 2005), Gile jo poimenuje segmentacija (1998: 195), tolmaču pa omogoča da razbremeni kratkoročni spomin, čeprav se s tem povečajo zahteve pri samem podajanju, saj tolmač ne sme izgubiti celotne slike in mora ohraniti smiselno povezanost krajših stavkov. Govorniki pogosto uporabljajo dolge stavke z več odvisnimi stavki, zlasti če govorijo bolj ali manj prosto. Če tolmač te stavke loči in poda kot logično povezane samostojne stavke, potem bo s tem olajšal svoje delo in tudi delo poslušalcev, saj bodo lažje sledili toku misli govornika. To je zlasti pomembno pri jezikih, kjer je

v navadi izražanje z več medsebojno odvisnimi stavki (nemščina), in pri govornikih, ki so nagnjeni k digresijam in želijo v eni povedi izraziti kar največ misli.

Govori v korpusu tolmačenja študentk niso vsebovali pretirano dolgih segmentov, razen običajnih večstavčnih povedi, saj gre za govore, ki so prilagojeni usposabljanju (tudi politični govor je bil nekoliko prirejen in podan počasneje, kot bi bil sicer na dejanskem dogodku).

Primeri 4 in 5 kažeta, da je tolmačka pomenske enote poskušala ločevati, in četudi ne gre za dejansko intonančno zaključene stavke, so v pretolmačenem besedilu enote bolj jasno razmejene in ločene, kar olajša poslušanje, hkrati pa tudi kaže, da se je tolmačka odločila za ustrezen odmik od govorca, saj mu je dokaj zvesto sledila brez posebnih izpustov.

- 4) La langue française est un instrument d'incarnation, elle est un instrument de transmission de valeurs. Dans un monde où progresse le risque, car c'est un risque // le le risque du mondialisme, de l'uniformité, je voudrais dire que l'aplatissement, aussi de l'aplatissement, il faut se battre pour notre langue et pour les valeurs qu'elle porte. Nous devons nous battre aussi pour la diversité culturelle. Que serait notre monde, s'il n'était fait que d'une seule langue, que d'une seule culture ? Que serait notre monde, si la diversité n'y avait plus le droit de citer.

Francoski jezik je instrument utelešenja in prenosa vrednot. [cmok] V tem svetuuu, v tem razvitem svetu jeee – obstaja tveganje, *ææ* tveganje globalizacije, uniformiranosti in proti temu uničenju kulturne raznolikosti se je treba boriti. [vzdih] Treba se je boriti za kulturno raznolikost, kajti kaj bi bilo s tem svetom, če bi obstajal en sam jezik ali ena sama kultura? [vzdih] Kaj bi bilo, čeee raznolikost ne bi imela mesta v tem svetu?

- 5) Vers la fin du vingtième siècle, l'agriculture a été encore une fois transformée avec l'introduction cette fois-ci de robots qui contrôlent et exercent le travail à la ferme et ces robots prennent également souvent la place auparavant occupée par l'homme. Donc, à la ferme, le travail humain peut paraître inutile aujourd'hui.

Ob koncu tisočletja so vpeljali tudi robote, ki opravljajo delo na velikih kmetijah, ki torej opravljajo delo, ki ga je včasih opravljal človek. [vzdih] // Tako se na nekaterih kmetijah zdi človekovo delo že skoraj brezpredmetno.

V šestem primeru je segmentiran zlasti prvi del sporočila, ki je tudi nekoliko ponostavljen brez pomenskih izpustov in z jasno izraženimi vzročno-posledičnimi zvezami, kar tudi pripomore k lažjemu razumevanju poslušalcev.

- 6) Dans un deuxième temps, si l'homme perd son travail et son salaire à cause justement de cette mécanisation progressive, et bien, on peut également se rendre compte qu'il perd son pouvoir d'achat, et ceci mène obligatoirement à un blocage, à une récession du système économique. En raison de la productivité accrue, le nombre de biens sur le marché augmente. Mais, puisque l'homme perd son pouvoir d'achat, et bien, également, parallèlement, les stockages accumulés restent inépuisés. En gros, en somme, le cycle économique est rompu.

Če nekdo zgubi službo zaradi te postopne mehanizacije, potem tudi izgubi svojo kupno moč in to pripelje do recesije gospodarskega sistema. Ker se poveča produktivnost, je število izdelkov na trgih večje. Ker pa človek, ljudje izgubijo svojo kupno moč, to pripelje do *àà* velike- *àà* velikega števila pridelkov, ki ga ne more- jih ne moremo uporabiti. [cmok] Tako se gospodarski cikel zaključí.

Predstavljeni primeri kažejo, da študentje strategijo segmentiranja do konca študija dobro osvojijo, kar je razumljivo, saj jim olajša tako obdelavo slišane kot samo podajanje in tako olajša kognitivno breme. Ker je to ena od nujnih strategij za uspešno tolmačenje, je treba študente k njej spodbujati od samega začetka usposabljanja, morda tudi z usmerjenimi vajami na krajših besedilnih segmentih, na katerih lahko vadijo različne načine ločevanja daljših enot sporočila (Gillies 2012; Zidar Forte 2012).

3.1.3 Parafraziranje

Če se tolmač ustrezno odmakne od izvirnika, potem ima dovolj manevrskega prostora za preoblikovanje stavkov in ustrezne zamenjave besednega reda, tako da ciljno besedilo bolj ustreza pravilom ciljnega jezika. Če pa je odmika premalo, potem se hitro zgodi, da prevaja zgolj besede in pušča stavčne strukture takšne, kakršne so v izvirniku, to pa deluje nenaravno in je lahko za poslušalce celo nerazumljivo in moteče. Tako bi lahko rekli, da je parafraziranje oz. reformulacija nujni sestavni del tolmačenja. Parafraziranje vključuje preoblikovanje stavkov, razdelitev dolgih na več manjših, spreminjanje besednega reda ali stavkov, pogosto je treba spremeniti tudi glagolski način v stavku, saj je v nekaterih jezikih trpni način manj pogost kot v drugih in ga je torej bolje spremeniti v tvornega. Po mnenju Jonesa je ta strategija tako zelo pomembna, da jo mora tolmač uporabljati že nagonsko (Jones 1998: 89). Z njeno pomočjo se lahko uspešno reši iz težavne situacije, kot je, na primer, uporaba neke besede ali koncepta v izvirnem jeziku, ki v ciljnem jeziku ne obstaja. Tudi če določena beseda ali koncept nima

vzporedne ustreznice v ciljnem jeziku, to še ne pomeni, da poslušalci tega koncepta ne poznajo ali razumejo, le izraziti ga je treba na drugačen način.

Če se tolmač zaveda, da obstaja nešteto možnosti za prenos vsakega sporočila, potem se ne bo ustavljal pri posameznih besedah, ampak bo poskušal izraz preoblikovati tako, da bo smiselni tudi v ciljnem jeziku. Če določene besede ne pozna, potem bo iz ožjega sobesedila lahko razbral natančen pomen besede ali pa nek splošen pomen in nato uporabil splošen izraz ali nadpomenko. Če bo uporabljal tehniko preoblikovanja, pa mu morda niti ne bo treba uporabiti neznane besede, pa bo vseeno podal ustrezno sporočilo, seveda če ga bo sam razumel. Tako je mogoče reči, da uporaba te tehnike tolmače sili, da namesto posameznih besed »poslušajo ideje in jih nato prosto izrazijo s svojimi besedami« (Jones 1998: 100).

Sedmi primer kaže, kako je tolmačka s parafrazo nekoliko skrajšala in poenostavila sporočilo, hkrati pa je ciljno besedilo urejeno skladno s pravili slovenskega jezika in tako deluje naravno.

- 7) Par ailleurs, les fabricants et les vendeurs [vzdih] assurent que la prise de compléments alimentaires nous aide à améliorer *əə* par exemple notre potentiel de santé, notre bien-être et surtout et bien on nous affirme toujours que cela ne pose pas de risques à notre santé. Alors, bien sûr, est-ce qu'on peut leur faire confiance ? Je n'ai pas l'intention de répondre à cette question directement aujourd'hui, je ne suis pas médecin, je ne suis pas spécialiste de la santé, mais je vais quand même évoquer un certain nombre de questions que je pense que plus au – fin tout le monde plus au moins se pose.

Vsi nas prepričujejo, da prehranski dodatki [vzdih] pozitivno vplivajo na naše počutje, na naše zdravje in vsi trdijo, da // ne predstavljajo nobenega tveganja za naše zdravje, ampak ali je res to tako? Na to vprašanje danes ne bom odgovorila, kajti sama nisem zdravnica, nisem specialist za zdravje. Vsekakor pa bi rada postavila nekaj vprašanj, ki se jih *əə* – ki si jih verjetno vsi postavljamo.

Tudi v osmem primeru vidimo, da je tolmačka s parafrazo nekoliko skrajšala sporočilo, vendar je ohranila večino bistvenih elementov (izpustila je dva od štirih navedenih načinov prehranjevanja, kar je v primeru naštevanja sprejemljiva strategija, zlasti če gre za hitro naštevanje) in s spreminjanjem vrstnega reda stavkov nekoliko drugače povezala informacije, vendar je potek ciljnega besedila (morda ravno zato) naraven.

- 8) Par ailleurs, *əə* il existe également des régimes alimentaires spéciaux. Je pense plus particulièrement au végétarisme, au végétalisme, à la macrobiotique, ou même à ceux qui ne mangent que des crudités,

c'est-à-dire pas d'aliments crus, mais uniquement des aliments crus. [cmok] Donc, ces ces ces régimes alimentaires spéciaux peuvent entraîner des carences en substances nutritives. Alors, afin d'éviter un certain nombre de problèmes de santé, il est vital que les personnes qui suivent un régime restrictif et bien, que ces personnes reçoivent une quantité adéquate de nutriments ssi elles ne peuvent pas le recevoir de manière naturelle, et bien, le recevront tout simplement sous forme de compléments alimentaires.

Še posebej so lahko dodatki blagodejni pri posebnih načinih prehranjevanja, kot sta vegeterijanstvo in véganstvo, kjer z običajno prehrano ne dobimo dovolj snovi za normalno delovanje telesa. // Torej, s pomočjo dodatkov lahko ublažimo določene težave oziroma se jim izognemo. [vzdih] // Nekateri osebe lahko s pomočjo dodatkov dosežejo priporočeno dnevno količino določenih snovi, pomembnih za pravilno delovanje našega telesa.

Parafraziranje ali preoblikovanje izvirnega besedila je do neke mere nujno že zaradi strukturnih razlik med jeziki, vendar pride v večji meri do izraza pri govorih ali delih govora, ki so podani hitro ali so informacijsko bolj zgoščeni. Hkrati ta strategija od tolmača zahteva veliko mero previdnosti, da pri parafrazi ne gre predaleč s korenitim poseganjem v izvirno sporočilo. Kot vselej pri tolmačenju pa velja, da mora tolmač pretolmačiti samo tisto, kar razume in ne sme ničesar po svoje dodajati. Predvidevamo, da tolmači začetniki (študentje) parafraziranje uporabljajo manj pogosto kot že izkušeni tolmači, vendar je nujno, da jih učitelji spodbujajo k preoblikovanju in spreminjanju skladenjskih struktur v izvirnem jeziku, saj se sicer hitro zadovoljijo zgolj s prevajanjem posameznih besed (*parroting*), česar pa se morajo tolmači izogibati, če naj ciljno besedilo zveni naravno in je skladno s pravili ciljnega jezika.

4 SKLEP

Predstavljeni primeri so zgolj ilustrativne narave in ne gre za vse zaznane primere uporabljenih strategij, poleg tega bi težko rekli, da sodijo samo v eno kategorijo strategij, saj se te, kot smo že omenili, pogosto prekrivajo. Upamo, da bo nadaljnja raziskava z natančnejšimi analizami in številčnimi primerjavami dala jasnejšo sliko o tem, kako poteka usvajanje posameznih strategij pri usposabljanju tolmačev in pripomogla k boljšemu razumevanju procesa ST, še zlasti pa učenja ST.

Samo snemanje in spodbujanje študentk, da po posameznih vajah izvedejo samorefleksijo (na podlagi posnetka ali po spominu) o tem, kako so tolmačile,

se je po besedah študentk izkazalo za koristno, saj zgolj mehanično delanje vaj, četudi jih je veliko, ne pripomore k pridobivanju in uporabi ustreznih mehanizmov tolmačenja in strategij. Te je namreč potrebno najprej ozavestiti in načrtno uporabljati, šele nato lahko pričakujemo, da jih bodo tolmači začeli uporabljati samodejno.

Čeprav je splošno sprejeto dejstvo, da je tolmačenje spretnost (lahko bi rekli celo obrt), ki se je najbolje naučimo s samim tolmačenjem, torej prek izkušenj, je prednost študija tolmačenja v tem, da vsi »poskusi« potekajo v nadzorovanem, varnem in vodenem okolju (Gile 1995), kjer so napake in zdrs dovoljeni, ne pa potencialno usodni, kot se lahko zgodi v praksi. Upamo si trditi, da so napake in eksperimentiranje celo zaželeni, saj z opozarjanjem na napake in predlogi za boljše rešitve ali strategije študentje toliko bolje in hitreje utrdijo dobre strategije tolmačenja in izkoreninijo načine dela, ki v poklicnem tolmaškem svetu niso zaželeni. Poleg tega lahko študentje posamezne strategije usvajajo prek usmerjenih vaj, ki jih lahko izvajajo individualno ali voden v skupini. Takšno voden delo sicer od učitelja zahteva veliko mero skrbnega načrtovanja skozi celoten cikel usposabljanja, hkrati mora biti pozoren na vsakega študenta in njegov osebni pristop, vendar je ta trud na koncu običajno povrnjen z dobrimi rezultati. To je pokazala študija usmerjenih povratnih informacij, ki so jo izvedli na univerzi v Seville (Ruiz Rosendo in Persaud 2012). Druga možnost, ki jo zagovarjajo nekateri in je nekoliko manj obremenjujoča za učitelja, je obvezno vodenje dnevnika tolmačenja, za katerega skrbi vsak študent posebej (Gillies 2012; Horvath 2005 in 2012). Vse te možnosti so vredne premisleka, tako na ravni posameznih učiteljev tolmačenja kot na ravni organizacije celotnega študija, torej pri snovanju tolmaškega učnega programa. Vsekakor je tema usvajanja tolmaških strategij še vedno zelo aktualna in bo v prihodnje še deležna raziskovalne pozornosti, upamo, da tudi v slovenskem tolmaškem prostoru.

Literatura

- Blanche-Benveniste, Claire, 1991: *Le français parlé, études grammaticales*. Paris: Centre national de la Recherche Scientifique.
- Freljih, Vida, 2012: *Primerjava metod merjenja dekalaza pri simultanem tolmačenju*. Magistrsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Gile, Daniel, 1992: Basic theoretical components in interpreter and translator training. Dollerup, Cay in Anne Loddegaard (ur.): *Teaching translation and interpreting: training, talent and experience*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Gile, Daniel, 1995: *Basic concepts and models for interpreter and translator training*. Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins.

- Gile, Daniel, 1997: Conference interpreting as a cognitive management problem. Danks, Joseph, Gregory M. Shreve, Stephen B. Fountain in Michael K. McBeath (ur.): *Cognitive processes in translation and interpreting*. Thousand Oaks: Sage.
- Gillies, Andrew, 2012: *Conference interpreting. A student's practice book*. London: Routledge.
- Horváth, Ildikó, 2005: The cognitive components of autonomous learning in postgraduate interpreter training. Zbirka prispevkov s konference *Supporting Independent English Language Learning in the 21st Century*, ki je potekala septembra 2005 v Aucklandu v Avstraliji.
- Horváth, Ildikó, 2012: *Interpreter behaviour. A psychological approach*. Budapest: Hang Nyelviskola Bt.
- Jones, Roderick, 1998: *Conference interpreting explained*. Manchester: St. Jerome.
- Kalina, Sylvia, 1994: Analyzing interpreters' performance: methods and problems. Dollerup Cay in Annette Lindegaard (ur.): *Teaching translation and interpreting 2*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 225–232.
- Kalina, Sylvia, 1998: *Strategische Prozesse beim Dolmetschen. Theoretische Grundlagen, empirische Fallstudien, didaktische Konsequenzen*. Tübingen: Gunter Narr.
- Kalina, Sylvia, 2000: Interpreting competences as a basis and a goal for teaching. *The Interpreters' Newsletter* 10. 3–32.
- Kutz, Wladimir, 1994: Dolmetscherausbildung nach einem Kompetenzmodell. Breitung, Horst (ur.) *Dolmetscher- und Übersetzerausbildung. Materialien eines Internationalen Produktionsseminars, 17.–21. 12. 1993*. München: Goethe-Institut. 89–96.
- Mackintosh, Jennifer, 1985: The Kintsch and van Dijk model of discourse comprehension and production applied to the interpretation process. *Meta* 30. 37–43.
- Messner, Claudia, 2000: *Interpretazione Consecutiva e interpretazione simultanea: confronto e analisi delle strategie interpretative*. Neobjavljena diplomatska naloga. SSLMIT.
- Moser-Mercer, Barbara et al., 2000: Searching to define expertise in interpreting. Englund Dimitrova, Brigitta in Kenneth Hyltenstam (ur.): *Language processing in simultaneous interpreting*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 107–131.
- Nolan, James, 2005: *Interpretation. Techniques and exercises*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Nord, Christiane, 1996: Wer nimmt den mal den ersten Satz? Überlegungen zu neuen Arbeitsformen im Übersetzungsunterricht. Lauer, Angelika, Heidrun Gerzymisch-Arbogast, Johan Maller in Erich Steiner (ur.): *Übersetzungswissenschaft im Umbruch: Festschrift für Wolfram Wilss zum 70. Geburtstag*. Tübingen: Narr. 313–327.
- Pöchlhacker, Franz, 1995: Slips and shifts in simultaneous interpreting. Tommola, Jorma (ur.): *Topics in interpreting research*. Turku: University of Turku, Centre for Translating and Interpreting. 73–90.

- Riccardi, Alessandra, 1996: Language-specific strategies in simultaneous interpreting. Dollerup, Cay in Vibeke Appel (ur.): *Teaching translation and interpreting 3*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 213–222.
- Riccardi, Alessandra, 1998: Interpreting strategies and creativity. Beylard-Ozeroff, Ann, Jana Králová in Barbara Moser-Mercer (ur.): *Translators' strategies and creativity*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 171–179.
- Riccardi, Alessandra, 2002: Evaluation in interpretation. Macrocriteri and microcriteri. Hung, Eva (ur.): *Teaching translation and interpreting 4*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 115–26.
- Riccardi, Alessandra, 2005: On the evolution of interpreting strategies in simultaneous interpreting. *Meta* 50. 753–767. Dostopno tudi na <http://id.erudit.org/iderudit/0111016ar> (dostop: 1. 2. 2012).
- Ruiz Rosendo, Lucía in Clementina Persaud, 2012: The importance of targeted feedback in the teaching of simultaneous interpreting. Prispevek na konferenci didTRAD Pacte, ki je potekala 21. in 22. junija 2012 v Barceloni v Španiji.
- Schlamberger Brezar, Mojca, 2011: Les marqueurs de l'oral en français et en slovène et la justification de leur utilisation en interprétation. Pavelin Lešič, Bogdanka (ur.): *Francontraste 2*. La francophonie comme vecteur du transculturel. Mons: CIPA. 255–262.
- Seminar AIIC, 2013: *Training for trainers, Student progress: a practical approach to matching classes with student needs*. Neobjavljeno gradivo s seminarja. Rim: AIIC.
- Skarlovnik Zihlerl, Andreja, 2004: *Metodološki pristopi k usposabljanju tolmačev*. Magistrsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Toporišič, Jože et. al., 2001: *Slovenski pravopis*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.
- Zemljarič Miklavčič, Jana, 2008: *Govorni korpusi*. Ljubljana: Znanstvena založba FF.
- Zidar Forte, Jana, 2012: Acquiring specific interpreting competence. *Linguistica* 52. 113–127.